

ANTONIJA RAMOVŠ-TONIKA, DEVETDESETLETNICA

13. januarja 1995 je praznovala svojih devetdeset let življenja dolgoletna kulturna delavka v kraju, Tonika Ramovš iz Železnikov. Ob tej priliki so ji tukajšnji ljudje pripravili slavlje, na katerem se ji je predstavnik Muzeja zahvalil za njeno plodno delo z naslednjim nagovorom:

Spoštovana naša slavljenka!

Vaš življenjski jubilej. Vaših častitljivih 90 let, 90 let življenjskega popotovanja, popotovanja skozi čas z ljudmi in za ljudi, popotovanja, ki je usojeno le redkim. Življenjska pot, dosledno prehojena od mejnika do mejnika. Vsak od

njih bi lahko povedal svojo zgodbo. Pot, pogosto posuta s trnjem kot toliko drugim v rodnih Železnikih. Življenje, ki mu je bilo usojenih več senčnih kot sončnih dni. Samotna pot in skromnost sta bili Vaša vsakdanjost. Pa vendar: kako bogato življenje ste živeli, kakšno bogastvo nam zapuščate. Bistrost duha in lepota Vašega značaja sta dobili potrditev v delu, ki ga zapuščate ljudem in kraju kot dediščino.

Kot za Vas zapisane so besede slovenskega duhovnega velikana:

»Dal sem ti svoj razum, dal sem ti svojo moč, dal sem ti svojo ljubezen, dal sem ti svoje srce. Kaj še terjaš od mene, o domovina!« (I. Cankar)

Kje vse je Vaše delo obrodilo sadove?

Človek, to nemirno bitje, vedno išče novih poti, novih spoznanj. Njegova zvedavost ni nikoli potešena, njegova ustvarjalnost nikoli ne presahne; znova in znova se potrjuje, razdaja, doprinaša, vse v okviru njemu lastnih moči, duha, volje, poguma, osebnih nagnjenj in potreb. Veličastne so njegove storitve, nešteto je doseženih ciljev. Vse to ogromno delo je opravil za napredek človeštva, za njegovo korist, za njegovo kulturo, za njegovo omiko, za njegovo počutje, za njegov obstoj. Rodovi izgorevajo ob tem delu, njih dela pa ostajajo in oplajajo nove rodove.

Pisan je mozaik doseženega, sestavljen iz dela velikih in majhnih ljudi. V njem se zrcali tudi drobec, izredno čist, s solzami opran, skozi dolga desetletja negovan in oblikovan, Vaš delež, naša draga slavljenka. Ne moremo nemo mimo njega, saj predstavlja delo, ki pre-

sega okvire normalnega udejstvovanja, delo, ki je tako tesno povezano s preteklostjo naših ljudi in našega kraja.

Naj mi bo oproščeno, da iz Vaše prehojene življenjske poti odbiram le nekaj utrinkov. Že ti zgovorno pojasnjujejo, kako močna in duhovno bogata osebnost ste in ste bili.

Pet polnih desetletij neumornega dela, sicer pa preko šestdeset let razdajanja za prosvetljevanje domačega življa, za njegov razvoj, za njegov višji kulturni nivo, to je delo, s katerim ste oplajali rodove domačinov. Tak delež je sposoben dati le duhovno poln, močan, nesebičen človek, ki je z dušo zapisan svojim ljudem in svojemu kraju.

Z razdajanjem ste pričeli že v svojih mladih letih, ko ste se po svojih osebnih nagnjenjih zapisali odru takratnega Katoliško prosvetnega društva in bili vsekozi eden njegovih nosilnih stebrov. Vaša zvestoba odru je trajala vse do prepovedi njegovega delovanja po prihodu okupatorja. Nešteta dela ste soustvarjali na tem odru, mnoga med njimi so prave mojstrovine in kot taka so ostala v zavesti ljudi vse do današnjih dni. Krog rojaka dr. Franceta Koblarja, v katerega ste bili vključeni in ki je kot prosvetljetelj sejal seme kulture med vami, takrat mladimi ljudmi, je obrodil tako zlahten sad, da njegove dobrine uživajo še današnji rodovi.

Kolikšno žrtev, koliko odrekaj je od Vas terjalo to delo! Koliko posameznih vlog, pa besedil celih predstav ste znali na pamet, ko ste kot zvesta šepetalka opravljali svoje društveno nalogo. Kolikšno je bilo zaupanje igralcev v Vaše delo, ko so v Vas iskali in tudi našli trdno oporo, vedno sposobno, da se naslonijo nanjo v vsakem prizoru, v vsakem trenutku dogajanja na odru. Tonika, Vi ste bili nepogrešljivi, vedno navzoči, pa nikoli nikomur vidni. Vaše delo je potekalo in ostajalo v zakulišju.

Poznavanje dramskih del in ljubezen do odra sta Vas vodili, da ste tudi sami segli po peresu in napisali dve igri iz domačega življenja. Vaša gorečnost, gorečnost delavke v prosveti, pa ni bila le ozko omejena na oder. Vzporedno ste se razdajali tudi kot knjižničarka; kot vsako, ste tudi to delo opravljali temeljito.

V zavesti, da knjiga nudi bralcu užitek, da ga poleg tega poučuje in vzgaja, niste bili le knjižničarka, pač pa ste bili kot načitanó in razgledano dekle tudi iskrena in nepogrešljiva svetovalka. Poznavajoč literaturo, svoje bralce, njihovo obzorje in razgledanost, ste svetovali tisto, kar je bilo za posameznika najbolj primerno. Tudi ob prihodu okupatorja ne moremo mimo Vašega deleža kot knjižničarke. Že dozorelo dekle ste takoj znali potegniti ločnico – kar mnogim ni bilo dano – med našim slovenskim, narodnim in tistim, kar je prinašal okupator, čeprav ta, na začetku hinavsko priliznjen, še ni razprostrl peruti in še ni zasadil kempljev v naše narodno telo. Vaša zasluga je bila, da ste rešili knjižni zaklad v Železnikih. To je bilo dejanje poguma, predvsem pa visoke ozaveščenosti. Razdelili ste knjige med ljudi in to je pomenilo rešitev kulturnega in narodovega bogastva, ki mu je grozilo uničenje. Po Vaši zaslugi se je ohranilo kraju in ljudem, saj so še dolga leta po vojni segali po njem; te knjige so bile pravzaprav edino leposlovno in zato zelo iskano čtivo.

Neuklonljiv ponos, da ste hči slovenske matere, da ste hči slovenskega naroda, in zavest, da ta narod, čeprav mu je okupator napovedal pogin, ne sme umreti, da se mora sleherni Slovenec temu upreti po svojih močeh in danostih, je v Vas izstval neverjeten pogum, da ste se izpostavili in poučevali domačo mladež. Zakaj prav Vi? Zato, ker ste bili narodnostno zavedni, ker je bila ta zavest močnejša od strahu, ker ste znali oceniti, kaj pomeni za narod, če rod mladih zdrсне v

prepad potujčenja. Roka, ki ste jim jo ponudili, jim je pomenila oporo. Vi ste mladostnike v materinem jeziku poučevali branja, pisanja, računanja, verouka, obenem pa jim vcepljali zavest pripadnosti narodu, ljubezen do njegove kulture, svobode in domovine. Neizmerna je v tem Vaša zasluga in rodovi Železnikarjev se Vas zaradi tega delovanja s hvaležnostjo spominjajo.

Vaša naravna inteligenca, Vaš duh, ki ste ga vseskozi in vsestransko bistrili, ter Vaše nagnjenje do pedagoškega poklica spričo okoliščin, v katerih ste živeli, niso dobili potrditve. V tem Vas je obšel tudi povojni čas. Kljub pomanjkanju učiteljev ste ostali praznih rok. Kraj se v tem primeru ni izkazal, še manj, da bi se Vam oddolžil. Kakorkoli že, ponosni ste lahko, da ste se v času, ko je bila bit naroda in z njim osebna svoboda posameznika vprašljiva, potrdili tudi na tem področju.

Spomina vredna so Vaša dejanja, ki so zopet terjala pogum in odkrivala plemenitost Vašega duha v času okupacije: to je bila skrb za izseljene domačine. Dopisovanje z njimi, pisma, polna razumevanja in opogumljanja, polna optimizma, so bila pravi balzam ljudem, trpečim v pregnanstvu, ljudem, ki jim je okupator že povzročil in jim odpiral še nove rane. Način obveščanja in sporazumevanja s temi ljudmi vreden občudovanja, je nova odlika Vašega duha, Vaše človečnosti. Pisma tega obdobja, ki ste jih ohranili, pa so za kraj in ljudi, živeče takrat in sedaj, posebna dragocenost. Tudi za to dejanje sprejemate hvaležnost prenekaterega še živečega domačina.

Čas po vojni Vam ni bil naklonjen. Družba, zazrta vase, je prezrla pozitivno delo in dejanja prenekaterega posameznika. Tudi Vas. Zato v tistem času zasledimo predah Vašega javnega, ljudstvu koristnega delovanja. Vendar vajeni dela z ljudmi in za ljudi tudi tedaj niste mogli mirovati. Čas, ki Vas je izrinil na

rob dogajanja, v Vas ni mogel ubiti duha in tako ste po lastnem nagibu začeli zapisovati dogodke tistega in preteklega obdobja. Tako smo dobili zapiske, ki imajo dokumentarno vrednost.

Rojena domačinka ste se takoj po ustanovitvi muzeja v kraju z vsem svojim žarom predali njegovi oživitvi in delu zanj. Že v letu 1967 ste se zaradi poznavanja razmer in zgodovinskih dejstev vključili kot honorarna vodička po zbirki muzeja, v letu 1968 pa ste kljub visokim letom sprejeli v njem redno stalno zaposlitev. To je bila Vaša prva stalna zaposlitev, ki Vam jo je ponudil domači kraj, s tem pa prekinil dolg in vsa leta Vašega življenja nerazumljiv mačehovski odnos do Vas. Predanost delu se je izkazala tudi tu. Odlikovalo Vas je ne le vodenje po muzejski zbirki, pač pa tudi poglobljeno delo prave muzejske delavke. Zbirali ste zgodovinske predmete in gradivo, pa skrbeli za vzdrževanje eksponatov, za čistost prostorov, pa tolmačili in prodajali čipke in razno muzejsko literaturo. Poleg vseh teh opravil, ki ste jih sprejeli za svojo dolžnost, pa ste vsa leta s klekljanjem ustvarjali in dopolnjevali še čipkarsko zbirko. V njej se predstavljate s samimi unikati, s samimi mojstrovinami. Z njimi ste obogatili ne le muzejsko zbirko, pač pa tudi Železnike same. Neprecenljiva je vrednost te Vaše zbirke, prava poslastica za ljubitelje tovrstnega narodnega blaga. Večina čipk je Vaše delo, dopolnili ste jo še z zgodovinskimi opisi in tako predstavlja popolno celoto in ji ni kaj dodati. Ta dejavnost, ki je tolikim družinam – pa tudi Vam – dajala zelo tanko rezino trdega kruha, je prav po Vaši zaslugi ne le iztrgana pozabi, pač pa poudarjeno predstavlja spretnost naših klekljaric in kvaliteto njihovih izdelkov, to je železnikarske čipke, tudi v tem času. S tako bogato zbirko se ne morejo ponašati niti muzeji, ki presegajo krajevni pomen, kar Vam je lahko v poseben ponos.

Fotografija s slavnostne akademije ob 90-letnici Tonike Ramovš v Kulturnem domu v Železnikih. Od leve Anči Trojar, tajnica TD Železniki, Tončka Pegam, Stane Pokorn, predsednik TD, slavljenska, Matevž Trojar, predsednik MD Železniki in Tončka Šuštar. Tončka Pegam in Tončka Šuštar sta sosedji Tonike Ramovš; na akademiji so se jima še posebej zahvalili za nesebično pomoč Toniki pri gospodinjskih in drugih delih pri hiši. Z njuno pomočjo Tonika lahko živi v svoji hiši in ji ni treba v dom ostarelih. (Obe fotografiji je posnel Aleksander Čufar)

Še eno dejavnost, značilno za stare Železnike, ste iztrgali pozabi: pečenje drožja za peko kruha. Vaš zadevni zapis je nova obogatitev zgodovinske zbirke kraja in dokaz dejavnosti njegovih ljudi. Ob koncu leta 1989 ste se po dobrih dvajsetih letih ustvarjalnega dela v muzeju dokončno umaknili v zasebno življenje. Čeprav duhovno še vedno čilo, Vas je teža let prisilila, da ste opustili delo, ki Vam je nudilo toliko veselja, v katerem ste našli toliko zadovoljstva. Kot najstarejša redno zaposlena krajanka, – če ne Slovenka – ste se s 85 leti umaknili v zasluženi pokoj.

Kaj naj še rečem ob Vašem jubileju Vašemu delu na rob?

»Življenje ni praznik, je delovni dan.«

Če kdo, potem ste Vi to s svojim delom dokazali. Vaše življenje je bilo en sam neprekinjen delavnik. Toliko in tako vestno opravljenega dela, tako obširno zapuščino nam je mogel dati le človek, ki je v tem delu našel sebe in ki mu je v vseh obdobjih pomenilo življenjski smisel. To trditev v Vašem primeru lahko iskreno potrdimo.

Posebno naše občudovanje in spoštovanje vzbuja Vaše tako predano delo še v poznih letih življenja, kar nam more biti za zgled. To velja tudi za vašo skromnost in razumevanje; obojega smo bili z Vaše strani deležni v polni meri.

Dovolite mi, da se Vam za Vašo obilno žetev, v katero ste vložili toliko življenjskih moči, vztrajnosti, poguma in lju-

bezni, ob tem pa bili deležni tolikih ponižanj, odrekanj in krivic – iskreno zahvalim. Naj mi bo dovoljeno, da se Vam za vse odnose, ki so kakorkoli kalili Vašo srečo, Vaš mir in prizadeli Vašo osebnost – tukaj opravičim. Naj Vas na večer življenja osrečuje misel na Vašo plodno življenjsko pot, na delež, ki nam ga zapuščate, na ljudi, ki smo Vam za vse hvaležni. Med nami in v kraju ostajate nepozabni. Zavest, da ste pripadali rodu, ki pušča za seboj tako globoko sled, naj

Vam ožarja notranjost in ohranja svežino za prihodnost.

Naj zaključim z mislijo:

Delo daje življenju smisel. Če je opravljeno za domače ljudi, za domači kraj, je to posebna dobrina in vrednota. V delu je moč naroda, v njem se krepi in plemeniti njegova zavest, v njem se oplaja in oživlja, v njem išče zgledov za svojo prihodnost.

Peter Polajnar